

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Güz/Autumn, 2025, 12 (3), 218-234

MUHAMMED TAKÎ OSMÂNÎ'NİN ÖRTÜNME ÂYETLERİNE BAKIŞI

Muhammad Taqî Usmânî's Perspective on the Verses on Veiling

Hasan Can ATEŞ

Dr. Arş. Gör., Ardahan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Tefsir Anabilim Dalı, hasancanates@ardahan.edu.tr, ORCID: [0000-0001-5571-5941](https://orcid.org/0000-0001-5571-5941)

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received:	17.07.2025
Kabul Tarihi / Accepted:	07.10.2025
Yayın Tarihi / Published:	03.12.2025
Cilt / Volume:	12
Sayı / Issue:	3
Sayfa/ Pages:	218-234

Atıf / Cite as: Ateş, Hasan Can. "Muhammed Takî Osmânî' nin Örtünme Âyetlerine Bakışı" (Muhammad Taqî Usmânî's Perspective on the Verses on Veiling). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 12/3 (2025), 218-234. Doi: 10.17859/pauifd.1745014.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Turnitin intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

MUHAMMED TAKİ OSMÂNÎ'NİN ÖRTÜNME ÂYETLERİNE BAKIŞI*

Hasan Can ATEŞ**

Öz

Modern çağda İslâm araştırmalarının önemli gündem başlıklarından biri hicâb meselesidir. Bu dönemde batılılaştırma çabaları ile kadının kıyafeti meselesi tartışmalara konu edilmiştir. Söz konusu mesele hakkında görüşlerini açıklayan uzmanlardan biri de Muhammed Takî Osmânî'dir. Osmânî, geniş kitleler üzerinde etkili olan bir modern dönem hanefî âlimidir. Çalışmamızın amacı; Osmânî'nin ilgili eserindeki açıklamaları göz önünde bulundurarak, tesettür ile ilgili âyet ve hadislerin daha bütüncül ve isabetli yorumlanması için yaklaşımlar geliştirmektir. Osmânî, hicâb meselesi ile ilgili tespitlerini *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*'de işlemiştir. Yazarın ulaşabildiğimiz eserleri incelendiğinde, hicâb meselesine derli toplu bir şekilde temas ettiği tek yerin *Tekmile*'deki bir hadis babının şerhi olduğu görülmektedir. Çalışmamızda Osmânî'nin tesettür görüşü incelenirken bir yandan *Tekmile*'deki ilgili başlık esas alınmış, öte yandan konuyla ilgili olarak gerek yazara ait gerekse başka araştırmacılara ait tespitlerden faydalanılmıştır. Yazarın üç farklı örtünme tarzını savunduğu, bu üç tarzın farklı durumlarda uygulanmak üzere İslâm tarafından emredildiği görüşünde olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Muhammed Takî Osmânî, Kadın, Tesettür, Başörtüsü.

Muhammad Taqî Usmânî's Perspective on the Verses on Veiling

Abstract

One important topic in modern Islamic studies is the issue of the hijab. During this period, alongside the efforts of Westernisation, the subject of women's dress became a topic of discussion. One of the experts who expressed his views on this issue was Muhammad Taqî Usmânî. Usmânî was a pioneering Hanafi scholar who influenced large numbers of people in the modern era. Our study aims to develop more holistic and accurate approaches to interpreting verses and hadiths related to hijab, taking into account the explanations in Usmânî's work on the subject. Usmânî set out his views on the hijab in *Tekmiletu Fath al-Mulhim*. Analysis of the author's existing works reveals that the only place where he addresses the issue of hijab comprehensively is in his commentary on a chapter of hadiths in *Tekmile*. In our study, we analysed Usmânî's views on hijab by taking the relevant *Tekmile* title as a basis and utilising the findings of the author and other researchers on the subject. It is evident that the author advocated three distinct styles of veiling, each of which was prescribed by Islam for specific situations.

Keywords: Tafsir, Muhammad Taqî Usmânî, Woman, Veiling, Scarf.

Structured Abstract

One of the important topics on the agenda of Islamic studies in the modern age is the issue of hijab. An important reason for this situation is the Westernization efforts directed at the Islamic world.

¹ Makalenin hazırlık vetîresinde görüş ve değerlendirmeleri ile katkı sunan Hamza PALA, Esma GÖRER ve Gülümser ATEŞ'e teşekkür ederim. Çalışmada metin tercümesi esnasında üretken yapay zekâdan (ÜYZ) kısmen faydalanılmıştır.

* Yazar makalede *Etik Kurul İzni* gerektirecek bir durum bulunmadığını beyan etmiştir.

** Dr. Arş. Gör. Ardahan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, hasancanates@ardahan.edu.tr, ORCID: [0000-0001-5571-5941](https://orcid.org/0000-0001-5571-5941)

Ideologies that are popular in the Western world have been attempted to be exported to the Islamic world. This situation has led to debates regarding women's veiling.

One of the Muslim experts who has expressed his views on the issue of hijab is Muhammad Taqī Usmānī. Usmānī is a modern-day Hanafi scholar who has had a significant influence on large audiences. He is a versatile researcher who has made notable contributions in fields such as hadith, fiqh, economics, and sufism. Despite not having a political career, he is ranked sixth on the list of the world's 500 most influential Muslims as of 2025. Usmānī, who has written more than sixty books in Arabic, Urdu, and English and offers solutions to the problems of the modern age, must be examined for his views on the issue of hijab.

The aim of our study is to understand Usmānī's interpretations of the verses related to veiling. Thus, not only will one of today's scholars be better known, but mental effort will also be made to understand the relevant verses in a more comprehensive way.

Usmānī discussed his determinations on the issue of hijab in his work *Tekmiletu Fath al-Mulhim*. *Tekmiletu Fath al-Mulhim* is a commentary of hadith. Shabbir Ahmad Usmānī wrote a book titled *Fath al-Mulhim for Sahihu Muslim*, but it remained unfinished. Later, Muhammad Taqī Usmānī completed it, and this addition was named *Tekmiletu Fath al-Mulhim*.

When examining Muhammad Taqī Usmānī's works that we have access to, it is seen that the only place where he deals with the issue of hijab in a comprehensive manner is in the commentary on a hadith chapter in *Tekmile*. In our study, while examining his views on hijab, we have taken the relevant chapter in *Tekmile* as a basis, while also making use of the findings of him and other researchers on the subject.

According to Muhammad Taqī Usmānī, Islam prescribes three different types of hijab, and none of these three types have been abrogated. All three are still valid.

The first form of veiling for women to conceal themselves. That is, they should remain in their homes, rooms, and chambers, etc., and not go out. Thus, foreign men cannot see either the outward or inward adornments of these women. Unless there is a natural necessity, a woman will not leave her home or a compartment that is considered a home, etc. However, Islam permits women to leave their homes when necessary.

The second form of veiling is for a woman who goes out due to a necessity to cover her entire body. In this case, the woman uses a veil or similar means to cover her entire body, including her hands and face. A foreign man can only see the woman's outer garment.

The third form of hijab is when a woman can only expose her hands, face, and feet and cover the rest of her body in certain situations where there is a need or harm that prevents her from covering her face.

GİRİŞ

İnsanoğlu cemiyet hâlinde yaşamaya mecbur bir varlıktır. Yalnız bir ömür sürmek insan fıtratına ve ihtiyaçlarına aykırıdır. Bu durumun tabîî sonucu, toplum hayatını belli kurallara göre düzenlemenin gerekmesidir. Söz konusu düzen oluşturma ihtiyacının en önemli parçalarından biri de kadın-erkek ilişkileri meselesidir. İnsan hayatının her alanı ile ilgilenen İslâm dininin kadın-erkek münasebetleri ile ilgili hükümler vaz'etmesi şaşırtıcı değildir. İlgili âyet ve hadislerin sağlıklı bir şekilde anlaşılması, anlatılması ve yaşanması hem İslâm toplumu hem de tüm insanlık için zarûrî bir ihtiyaçtır. Öte yandan batılı ideolojilerin kitleler üzerinde etkili olduğu modern çağ, bilhassa kadın anlayışının yeniden şekillendirilmesi yönünde sosyopolitik hamlelerin yoğunluk kazandığı bir zaman dilimi olmuştur.

Batılılaşma hamleleri, kadının kıyafeti meselesini gündeme getirmiş ve tartışmalara sebep olmuştur. Bu bağlamda, örtünme meselesinin âyet ve hadisler ışığında nasıl anlaşılması gerektiği konusunda görüş belirten muasır âlimlerden biri de Muhammed Takî Osmânî'dir.

Hâlen hayatta olan Muhammed Takî Osmânî hadis, fıkıh, ekonomi ve tasavvuf gibi alanlarda öne çıkan çok yönlü bir ilim adamıdır.¹ Siyasi bir kariyeri olmamasına rağmen 2025 itibarıyla dünyanın en etkili 500 Müslümanı listesinde 6. sırada gösterilen Osmânî² tasavvuf dünyasında Eşrefiyye tarikat silsilesi içinde bir mürşid mevkiindedir.³ Arapça, İngilizce ve Urduca dillerinde altmıştan fazla kitap yazan⁴ Osmânî, modern çağın sorunlarına çözüm önerileri sunan hanefî⁵ fakihlerinin önde gelen simalarından biridir.

Dünyaca ünlü bir âlim olarak Osmânî ve eserlerinin Türkiye İlahiyat câmiasında yeteri kadar tanındığını söylemek zordur. Gerek yurt içi gerekse yurt dışı literatürde Osmânî'nin tesettür anlayışını ele alan hiçbir akademik çalışmaya rastlamamış bulunmaktayız. Çalışmamız bu noktada literatüre katkı sunmak, ayrıca Hint alt kıtası düşünce ve tefsir ekollerini daha yakından anlamak hedefindedir.

Osmânî'nin tesettür âyetleri ile ilgili görüşlerini nispeten ayrıntılı bir şekilde anlattığı tek kaynak, tespit ettiğimiz kadarıyla *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*'dir. Çalışmamızda ana kaynak olarak bu eserdeki ilgili bölüm temel alınmaktadır. Bununla beraber fayda mülhaza edildiği yerlerde gerek Osmânî'nin diğer eserlerinden gerekse diğer bazı araştırmacıların tesettür hakkındaki tespitlerinden faydalanılmıştır.

Makalemizde âyet mealleri iktibas edilirken; Ömer Çelik tefsirinin meal kısmı, kuranvemeali.com sitesi üzerinden alıntılanmıştır. Bu esnada uygun gördüğümüz yerlerde kısmi tasarrufta bulunulmuştur. Çalışmamızda tercüme faaliyeti esnasında üretken yapay zekâ (ÜYZ)'den faydalanılmıştır.

¹ Mufti Muhammad Taki Usmani, "Mufti Muhammad Taki Usmani" (Erişim 26 Nisan 2025).

² S Abdallah Schleifer (ed.), *The Muslim 500 The World's 500 Most Influential Muslims 2025* (Amman: The Royal Islamic Strategic Studies Centre, 2025), 88-89. Ufkunu kendi ülkesi ile sınırlı tutmayıp çokça seyahat ettiği anlaşılan Osmânî'nin, pandemi sebebiyle seyahat edemediği sürede namazlarına yanlışlıkla seferî olarak niyetlendiğine dair ilginç bir hatıra için bk. Muhammed b. Âdem Kevserî, *Two Weeks in Pakistan* (Leicester: Darul Iftaa Institute, 2021), 60.

³ Hayri Demirci, "Ders'i Tirmizî'nin Sahibi Hakkında", *Tirmizî Dersleri Mukaddime* (İstanbul: Dâru'l-kütübî'l-arabiyye, 2024), 22; Deniz Çıkkılı, "Kadîm Halkanın Muasır Kulpu: Eşrefiyye", *Eşrefiyye Sohbetleri* (İstanbul: Rihle Kitap, 2021), 23.

Hint alt kıtasında en etkili ve yaygın kabul edilen tarikatler Çiştîyye, Sühreverdiyye, Kadiriyye ve Nakşibendiyyedir. Eşrefiyye tarikati ise bu dört tarikatten etkilenmiş olan, fakat Çiştîyye etkisinin daha fazla görüldüğü bir tasavvuf yoludur. Ayrıntılı araştırma için bk. Çıkkılı, "Eşrefiyye", 23-28.

⁴ "Mufti Muhammad Taki Usmani".

⁵ Osmânî'nin Hanefî kimliği hakkında bk. Muhammed Takî Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim bişerhi Sahîhi'l-İmâmi Müslim* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1427), 1/20.

1. Muhammed Takî Osmânî ve *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*

Hint alt kıtasında Hanefî fıkıh anlayışının temsilcilerinden olan Muhammed Takî Osmânî, 3 Ekim 1943 tarihinde Hindistan'ın Seharenpur şehrinin Diyobend kasabasında doğdu.⁷ Henüz çocukken Pakistan devletinin kurulması neticesinde babası Muhammed Şefî Osmânî maiyetinde Pakistan'a göç etti.⁸ İlimle iştigal eden bir âilenin ferdi olarak yetişti.⁹

İlk eğitimini Pakistan'ın Karaçi şehrinde bulunan Eşrefiyye Medresesinde alan Takî Osmânî, müteakiben babası Muhammed Şefî'nin Dâru'l-ulûm'unda ders-i nizami adı verilen müfredatı bitirdi. Aynı müessesede 1961'de fetva alanında ihtisas yaptı.¹⁰ 1964'te Karaçi Üniversitesinde edebiyat lisans, 1967'de aynı üniversitede hukuk ve 1970'te Pencap Üniversitesinde Arap Edebiyatı sahasında yüksek lisans derecelerini aldı.¹¹ Uzun yıllar şer'î yargıda hâkimlik yaptı.¹² Muhammed Takî Osmânî sadece zâhirî ilimlerle değil tasavvuf dünyası ile de ilgileniyordu. Eşref Ali Tehânevî'nin halifesi olan Dr. Abdulhay Ârifî'den manevi terbiye aldı ve kendisine tarikat hilâfeti verildi.¹³

Takî Osmânî, uzun ilmî serüveni esnasında birçok eser kaleme aldı. Tefsir ve Kur'ân ilimleri dalında *The Noble Quran, Asân Tercüme-i Kur'ân, Ulûmu'l-Kur'ân*;¹⁴ hadis alanında *Ders-i Tirmizî, İnâmü'l-Bârî, el-Müdevvene*;¹⁵ fıkıhta *Usûlü'l-iftâ ve âdâbuh, Fıkhu'l-büyû'* gibi¹⁶ eserler kaleme alan Osmânî'nin Arapça eserleri arasında en önde gelenin *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim* olduğunu belirtmek mübalağa sayılmayacaktır.¹⁷

Muhammed Takî Osmânî'nin, çalışmamıza konu olan eseri *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim bi-şerhi Sahîhi'l-İmâmi Müslim*, esasen Şebbîr Ahmed Osmânî'nin yazmaya başladığı fakat ömrü vefa etmediği için tamamlayamadığı *Fethu'l-Mülhim* isimli *Sahih-i Müslim* şerhinin bir devamıdır. Yarım kalan bu eserin Takî Osmânî tarafından tamamlanması ilim dünyasında ilgiyle karşılanmıştır. Abdulfettah Ebû Gudde, Ebu'l-Hasen en-Nedvî, Yusuf el-Karadâvî, Vehbe ez-Zuhaylî gibi isimler *Tekmile*'nin girişine takriz ve tasdir yazıları yazmıştır.¹⁸

⁷ Çıkılı, "Eşrefiyye", 29-30.

⁸ Çıkılı, "Eşrefiyye", 30-32. Krş. Muhammed Takî Osmânî, *Makâlâtü'l-Osmânî* (Karaçi: Mektebetü Meârifü'l-Kur'ân, 1436), 2/684.

⁹ Abdurrahim Bingöl, *Muhammed Takî Osmânî ve Fıkıhçılığı* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 6-7.

¹⁰ Muhammed Takî Osmânî, *Tirmizî Dersleri Mukaddime*, thk. Reşid Eşref-Ebubekir İhsan, çev. Hayri Demirci (İstanbul: Dâru'l-kütübî'l-arabiyye, 2024), 21-22.

¹¹ Çıkılı, "Eşrefiyye", 34.

¹² Çıkılı, "Eşrefiyye", 37-38; Osmânî, *Tirmizî Dersleri Mukaddime*, 23.

¹³ Osmânî, *Tirmizî Dersleri Mukaddime*, 22.

¹⁴ Çıkılı, "Eşrefiyye", 42-43. Osmânî'nin Kur'ân ilimleri ile ilgili kitabının İngilizce tercümesi hakkında bk. Muhammad Ziyad Batha, "Preface", *Approaching the Qur'anic Sciences* (Londra: Turath Publishing, 2023), 3-4.

¹⁵ Çıkılı, "Eşrefiyye", 48-50.

¹⁶ Çıkılı, "Eşrefiyye", 51-52.

¹⁷ Çıkılı, "Eşrefiyye", 45.

¹⁸ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 1/5-14. Şebbîr Ahmed Osmânî'nin *Fethu'l-Mülhim*'i

2. İlgili Babdaki Hâdisenin Anlatımı

Muhammed Takî Osmânî tesettür meselesini, *Sahîh-i Müslim*'de “Kadınların İnsani İhtiyaçlarını Yerine Getirmek İçin Dışarı Çıkmalarının Mübah Kılınması Babı”nı¹⁹ şerh ederken incelemektedir. Bu babdaki hadisler, Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımı Sevde bint Zem'a'nın örtünmesi ve dışarı çıkması ile ilgilidir. Osmânî önce bu babın hadislerini açıklamakta,²⁰ sonrasında da “Kadının Hicâbı ve bu Hicâbın Sınırları Meselesi” adıyla bir başlık açarak konuyla ilgili mütalaalarını serdetmektedir.²¹

Tesettür meselesine geçmeden önce, Hz. Sevde ile ilgili olayı –Osmânî'nin şerhinden faydalanarak- özetlemek faydalı olacaktır. Buna göre; Resulullah *aleyhisselâm*'ın hanımları geceleyin def'i hâcet için dışarı çıkıyor, Medine dışında insanların bulunmadığı düzlüklere geçiyorlardı. Zira o günlerde günümüzdeki gibi ev içi tuvalet sistemleri yoktu. Hz. Sevde de bir yatsı vaktinde bu amaçla dışarı çıkmıştı. Kendisi çok uzun ve iri yapılı bir hanım olduğu için, örtülü dahi olsa tanınırdı. Hz. Ömer kendisi ile karşılaşınca “Ey Sevde! Haberin olsun ki biz seni tanıdık.” diye seslendi. Onun buradaki gayesi, Allah Teâlâ'nın hicâb emrinin inmesine vesîle olma idi. Zira o süreçte Hz. Ömer, Resulullah *aleyhisselâm*'a “اُحْبِبْ نِسَاءَكَ / hanımlarını perde arkasına al.” şeklinde istekte bulunuyor, fakat Hz. Peygamber onun bu önerisini uygulamıyordu. Hz. Ömer, Hz. Sevde'ye yukarıda belirttiğimiz şekilde seslenince Allah Teâlâ hicâb emrini indirdi.

Hz. Ömer, Peygamber hanımlarının saygınlığına o kadar ehemmiyet veriyordu ki onların örtülü/hicâblı bir şekilde dahi olsa dışarı çıkmalarına razı değildi. Hicâb emri nâzil olduktan sonra yine Hz. Sevde ihtiyacı için dışarı çıkmıştı. Onu gören Hz. Ömer “Ey Sevde! Vallahi sen bizce tanınmamış değilsin. Düşünsene, sen ne cesaretle evinin dışına çıkıyorsun?” dedi. Sevde bunun üzerine eve döndü, Hz. Âişe'nin odasında akşam yemeğinde bulunan Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına girdi. Elinde etli bir kemik bulunan Resulullah'a durumu şikâyet etti. O esnada Allah Rasûlüne vahiy indi. Vahiy hâli sona erdiğinde elindeki et parçasını bir yere koymadan “Siz kadınlara ihtiyacınız için dışarı çıkma izni verilmiştir.” diyerek Allah'ın hükmünü tebliğ etti.

Yukarıda bahsedildiği üzere örtünme emri, Hz. Ömer'in sözünden sonra nâzil olmuştur. Takî Osmânî bu konuda şöyle der:

“Bu olay, hicâbın nüzûlüne sebep olmuş gibi görünüyor. Zeyneb bint Cahş *radiyallahu anha*'nın velîmesi örneğinde olduğu gibi hicâbın sebep-i nüzûlüne dâir başka rivayetler de vârid olmuştur. Esasen hicâbın birden fazla sebep üzerine inmesine (*teaddüdü'l-esbâb*) bir mâni

hakkında bilgi için bk. Muhammed Takî Osmânî, *Makâlâtü'l-Osmânî* (Karaçi: Mektebetü Meârifü'l-Kur'ân, 1436), 1/220-223; Muhammed Zâhid Kevserî, *Makâlâtü'l-Kevserî I*, çev. Ebubekir Sifil (İstanbul: Rihle Kitap, 2015), 287-291.

¹⁹ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Yasir Hasan vd. (Beirut: Müessesetü'r-Risâle nâşirün, 1445), “Selâm”, 7. bab (باب اباحة الخروج للنساء لقضاء حاجة الانسان).

²⁰ Muhammed Takî Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim bişerhi Sahîhi'l-Îmâmi Müslim* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1427), 4/151-153.

²¹ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/153-159.

yoktur.”²²

Yukarıda anlatılan olaylar düşünüldüğünde kadınların toplum hayatındaki rolünün doğrudan vahiyle belirlendiğini, Hz. Ömer’in yahut Hz. Peygamber’in bu noktada şahsi görüşle hareket etmediğini görüyoruz. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* toplum hayatını düzenlerken kendi şahsi fikrini veya Hz. Ömer’in tavsiyelerini değil vahyi esas almakta, yaşanan her iki olayda da son sözü şeriat söylemektedir. Birinci olayda vahiy Ömer’in beklediği şekilde inerken ikinci olayda aksi istikamette bir hüküm getirmiştir.

3. Tekmile’de Hicâb Âyetlerine Getirilen Yorum

3.1. Umumi Bakış

Söz konusu babdaki hadisleri şerh eden Takî Osmânî müteakiben “Kadının Hicâbı ve bu Hicâbın Sınırları Meselesi” adıyla²³ bir başlık açmakta, burada tesettür ile ilgili görüşlerini ortaya koymaktadır. Müellif bu başlığın girişinde; tesettür ile ilgili birçok eser yazıldığını, ama kendisinin bu eserler arasında en beğendiği çalışmanın merhum babası Muhammed Şefî Osmânî’ye ait olduğunu belirtir. Baba Osmânî’nin *Tafsîlu’l-hitâb fî tefsîri âyâtî’l-hicâb* adlı bu risalesi, *Ahkâmu’l-Kur’ân* isimli daha geniş bir eserin bir kısmıdır.²⁴

Takî Osmânî’ye göre mezkûr risalenin netice olarak vardığı görüş şudur: Kur’ân ve Sünnet’in emrettiği hicabın üç derecesi var. Bu üç tesettür derecesinin hiçbirisi nesh edilmiş değildir. Hepsisi, farklı durumlarda uygulanmak üzere geçerli olan emirlerdir. Bu üç tesettür seviyesi şunlardır:

- Kadınların bizzat kendilerini gizlemeleri. Yani evlerinde, odalarında, hevdeclerinde vb. bulunmaları, dışarı çıkmamaları. Böylece yabancı erkekler bu kadınların ne zâhir ne bâtın zînetlerini göremezler.
- Kadının, vücudunun tamamını cilbab, burka vb. ile örtmesi. Bu durumda kadın ellerini ve yüzünü bile kapatır, dışarıdan bakan sadece cilbab vesaireyi görür.
- Kadının eller, yüz ve ayaklar hariç tüm bedenini kapatacak şekilde cilbab vb. ile örtünmesi.²⁵

Görüleceği üzere bu görüş esas alındığında, üç farklı tesettür anlayışı aslında farklı durumlarda uygulanmak üzere Kur’ân ve Sünnet’in emrettiği üç farklı derece olarak görülmektedir. Kadının tesettürü konusunda Allah’ın emrettiği esas örtünme, tesettürün birinci seviyesi olup bu da erkeklerin yanına çıkmamak anlamına gelecektir. Kadın evinde durarak ya da ev dışındayken hevdeç, kompartıman vb. erkeklerin muttali olamadığı hususi mekânları kullanarak onlara karşı örtünmüş olacaktır. Evden çıkmasını gerektiren bir ihtiyaç olursa dışarı çıkarken cilbab giyinecek, eller ve yüz dâhil tüm bedenini baştan ayağa örtecektir. Cilbab giymeyi engelleyen türden bir ihtiyaç durumu var ise de tesettürün üçüncü derecesi

²² Osmânî, *Tekmiletu Fethi’l-Mülhim*, 1427, 4/153.

²³ Osmânî, *Tekmiletu Fethi’l-Mülhim*, 1427, 4/153.

²⁴ Osmânî, *Tekmiletu Fethi’l-Mülhim*, 1427, 4/153. Mezkûr risale için bk. Muhammed Şefî’ Osmânî, *Ahkâmu’l-Kur’ân* (Karaçi: İdâretu’l-Kur’ân ve’l-Ulûmi’l-İslâmiyye, 1418), 3/393-483.

²⁵ Osmânî, *Tekmiletu Fethi’l-Mülhim*, 1427, 4/153.

mevzubahis olacak; sadece eller, yüz ve ayaklar açılacaktır.²⁶

3.2. Birinci Derecedeki Tesettüre Bakış

İhtiyaç durumu dışında kadının evden çıkmasını câiz görmeyen Takî Osmânî bu konuyu hicâbın birinci derecesi olarak nitelendirir. Mevzubahis hükme delil olarak bazı âyet ve hadisler sıralar. Özetlenecek olursa, müellif bu delilleri şöyle sunmaktadır:

- El-Ahzâb 33/33 âyetinde mü'minlerin annelerine “وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ / Evlerinizde oturun.” şeklinde emredilmesi. Bu emrin Peygamber hanımlarına özel olarak inmediği anlaşılmaktadır. Zira bu emrin önündeki ve ardındaki emirler Ezvâc-ı tâhirât'a özel değildir.²⁷

- El-Ahzâb 33/53 âyetinde Mü'minlerin anneleri hakkında “وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسَلُّوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ / Onlardan bir şey isteyeceğiniz zaman da onu perde arkasından isteyin. Böyle yapmanız hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri bakımından çok daha nezih ve temizdir.” buyrulması.²⁸

- Kadının avret olduğu, çıktığı vakit şeytanla yüzleşeceği, kadının Rabbine en yakın olduğu yerin evinin ortası olduğu mealindeki hadis.²⁹

- “Şüphesiz ki kadın şeytan sûretinde gelir, şeytan sûretinde gider.” mealindeki hadis-i şerif.³⁰

²⁶ Bk. Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/156.

²⁷ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/153.

²⁸ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/153.

²⁹ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/153. Ayrıca bk. Ebû Bekr Muhammed b. İshâk İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa A'zamî (Beyrut: el-Mektebül-İslâmî, 1400), 3/93; Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân el-Müsnedü's-sahîh ale't-tekasîmi ve'l-envâ'*, thk. Mehmet Ali Sönmez-Halis Aydemir (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1433), 2/374, 5/416.

Bu hadis-i şerif hakkında bilgi için bk. Nureddin Yıldız, *Hanımlar İçin İnciler Hanım Muhtevalı Hadisi Şerifler* (İstanbul: Tahlil Yayınları, 1445), 23-31; İsmail Çetin, *Teklif Hükümler: Helal, Haram, Mekruh, Alış-Veriş, Siyaset, Hudud, Ahkam, Cihad, Hukuk ve İktisad'da Ölçüler* (Isparta: Dilara Yayınları, 2010), 124-127.

³⁰ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/154. Krş. Müslim, “Nikâh”, 9; Çetin, *Ölçüler*, 130. Bu hadis, kadın cinsinin genel olarak şeytan olduğu gibi ilgisiz bir manaya çekilmemelidir. Zira hadisin tam metninde, dışarıda gördüğü herhangi bir kadından dolayı cinsel arzusu uyanan erkeğin kendi hanımına gelmesi ve onunla helal cinsî ilişki kurması tavsiye edilmektedir. Hadisimiz kadınların şeytan olduğu ve uzak durulmasını kastediyor olsaydı helal cinsellik tavsiye edilmezdi, zira helal cinsellik de sonuçta bir kadın ile yaşanmaktadır. Helal cinsî münasebet tavsiyesinden anlaşılabileceği üzere kadının şeytan suretinde gelip gitmesinden maksat, erkeğin yabancı kadınlarla muhatap olmasındaki riski anlatmaktır. Erkek, yabancı kadınlarda görebileceği bir güzelliği şeytanın tuzağı olarak görmeli, bu tuzağa meyletmemeli ve kendi helal hanımının kıymetini bilmelidir. Öte yandan, İslâm'ın evliliği emir ve teşvik etmesi de kadın cinsinin şeytan olarak görülmediğini açıkça göstermektedir. Zira evliliğin pratikteki neticesi erkeğin kadınla beraber yaşamasıdır. Krş. Ahmed Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercümesi ve Şerhi* (İstanbul: Rihle Kitap, 2017), 7/220-222; Şebbîr Ahmed Osmânî, *Fethu'l-Mülhim bişerhi Sahîhi'l-İmâmî Müslim* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1427), 6/333-334.

- Babımızda zikredilen Hz. Sevde *radiyallahu anhâ* hadisi. Bu hadisteki “ قد أذن لكن أن تخرجن / Siz kadınlara ihtiyacınız için dışarı çıkma izni verilmiştir.” ifadesi, ihtiyaç durumu hâricinde dışarı çıkmanın câiz olmadığını gösterir.³¹

- Kadınların evlerinde namaz kılmalarının câimde namaz kılmalarından daha faziletli olduğunu belirten hadis-i şerifler.³²

- ليس للنساء نصيب في الخروج الا مضطرة / Mecbur kalma durumu hâricinde kadınların çıkmaya hakkı yoktur.” hadisi.³³

Osmânî, tesettürün birinci derecesine *Buhûs fî kadâyâ fıkhiyye muâsıra*'da da atıf yapmaktadır. Washington İslâm Merkezi'nin sorduğu fikhî sorulara cevaplar veren müellif yedinci soru sorulurken, sadece ciddî bir ihtiyaç durumunda (“لِحَاجَةٍ مَلْحَةٍ”) kadının evinden çıkmasına dînen izin verildiğini belirtir. Örnek olarak kadının maiyeti meselesine temas eder. Buna göre bir kadının geçimini sağlayacak baba, koca vb. yakınları yoksa ve elinde maiyeti için yeterli mal varlığı da bulunmuyorsa o kadının tesettürüne dikkat ederek çalışmak için zaruret ölçüsünde evinden dışarı çıkması câizdir.³⁴

Tesettürün birinci derecesine dâir Osmânî'nin görüşünü daha iyi anlamak için, Amerika'da yaşayan Müslüman bir iş adamının sorusuna cevap olarak verdiği “Ofiste Erkeklerle Beraber Çalışan Kadınlar” adlı fetvayı incelemek faydalı olacaktır. Zikredilen ülkede bir muhasebecilik firması açtıklarını, dünya ve âhiret saadeti için dua beklediklerini belirten iş adamı; kadınlara ait olan iş alanında müşteri potansiyeli geliştirmek için Müslüman bir hanımla beraber çalışmak istediklerini belirtmektedir. Bu hanım ile çalışma sürecinde neye dikkat etmeleri gerektiğini Osmânî'ye sormaktadır.³⁵

Mevzubahis suale cevap olarak Osmânî şöyle demektedir:

“Müslüman bir kadının erkek meslektaşlarıyla bir arada bulunmak zorunda olduğu bir yerde işe girmesi şeriat açısından tavsiye edilmez. Bu kişi, sadece bayanlarla karşılaşacağı bir iş bulmaya çalışmalıdır. Bununla birlikte; hakiki bir ihtiyaç (*genuine need*) durumunda bir kadın işe alınacaksa, hicâb kaidelerine tam olarak uymalı ve erkeklerle baş başa kalma durumlarından tamamen kaçınmalıdır. Ayrıca erkek iş arkadaşlarıyla gereksiz görüşmelerden de kaçınmalıdır.”³⁶

3.3. İkinci Derecedeki Tesettüre Bakış

Kadının doğal bir ihtiyacı için dışarı çıkmasının câiz olduğunu belirten Takî Osmânî, böyle bir şekilde dışarı çıkan kadının -eller ve yüz dâhil- tüm bedenini örtmesi gerektiği

³¹ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/154.

³² Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/154. Krş. Yıldız, *Hanımlar İçin İnciler*, 29.

³³ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/154.

³⁴ Muhammed Takî Osmânî, *Buhûs fî kadâyâ fıkhiyye muâsıra* (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1444), 1/323. Krş. Muhammed Takî Osmânî, *Contemporary Fatawa* (Karaçi: Mektebetü Meârifü'l-Kur'ân, 2023), 638-639.

³⁵ Osmânî, *Contemporary Fatawa*, 637.

³⁶ Osmânî, *Contemporary Fatawa*, 638.

görüşündedir. Bu şekilde örtünmek, tesettürün ikinci tabakası olmaktadır.³⁷ Günümüzde çarşaf, burka, peçe vb. kelimelerle ilişkilendirilen mezkûr örtünme şeklinin gerekliliğine dair Takî Osmânî bazı deliller zikreder:

- El-Ahzâb 33/59 âyetinde Allah Teâlâ Müslüman kadınlarının cilbablarını üzerlerine almalarını emretmektedir. Osmânî bu emirle ilgili olarak “Âşikârdır ki kadının üzerine cilbab alması ile –yüzü dâhil- tüm bedenini örtmesi kastedilir.” der.³⁸ Bu sözün ardından müellif; İbn Abbas (ö. 68/687-88), Katâde (ö. 117/735), İbn Hazm (ö. 456/1064), Abîde es-Selmânî gibi isimlerden bazı nakiller yapar. Bu nakillerde –bir veya iki göz gibi bazı istisnalar yer yer zikredilmekle beraber- tüm bedenini örtülmesine yönelik atıflar bulunmaktadır.³⁹

- Müellife göre kadınların dışarı çıktığında yüzlerini örtmelerini emreden diğer bir âyet de en-Nûr 24/60'tır. Âyet-i kerîmede artık evlenme istek ve ümidi kalmamış yaşlı kadınların elbiselerini çıkarmalarında bir sakınca olmadığı belirtilmektedir. Burada çıkarılmasına izin verilen elbiselerin tüm elbiseler olmadığı âşikârdır. Kastedilen elbise, cilbab ve ridâ gibi dış elbiselerdir.⁴⁰ Müellif bu âyette geçen elbiseler ifadesi ile kastedilenin cilbab ve ridâ olduğuna dair bazı nakiller yapar.⁴¹ Netîce olarak Nûr 24/60 âyeti; 1) yüzü örtmeyi gerektiren cilbab denilen kıyafeti çıkarmanın, nikâh ümidi kalmamış yaşlı kadınlara özel bir olay olduğunu ve 2) genç kadınların, yabancı erkeklerin yanında cilbablarını çıkarıp yüzlerini açmalarının câiz olmadığını göstermektedir.⁴²

- Takî Osmânî, dışarı çıkıldığında yabancılara karşı yüzü kapatmanın ehemmiyetiyle ilgili olarak sahâbe kadınlarından örnekler de zikreder.⁴³

Osmânî'nin cilbab âyetine getirdiği yorum, Türk akademisyen Orhan Çeker'in yorumuna nispeten benzemektedir. Çeker el-Ahzâb 33/59 âyet-i celîlesini zikrettikten sonra bu âyetteki cilbab emrine dâir şu açıklamaları yapmaktadır:

“Cilbab, başörtüsünün üstünden örtülen, alnın yarısından burnun yarısına kadarki gözlük yeri diyebileceğimiz kadar yeri açık bırakan, içerden de kadının tuttuğu baştan şöyle aşağı doğru da sarkan örtünün adıdır. Dolayısıyla başörtüsü ve manto/ pardesü, cilbab yerini tutmamaktadır. Ama şunu da ekleyelim: (Tabii ki burada kanaatimi söyleyeceğim) Cilbab bir emir değil, takva gereğidir. Dolayısıyla az önceki şartları⁴⁴ taşıyan başörtüsü ve pardesü, farzı kurtarıyor, ona bir diyeceğimiz yok fakat cilbab tavsiyesini yerine getirmiyor. Şu sıralarda pek ortada görünmüyor ama Konya'da poşu/ poçu veya atkı dedikleri şey, cilbabın Konya'daki uygulaması idi. Nasıldı bu? Kadın evinin içinde normal kıyafetiyle işini yapar, o poşu dış kapının

³⁷ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/154.

³⁸ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/154.

³⁹ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/154.

⁴⁰ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/154-155.

⁴¹ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/155.

⁴² Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/155.

⁴³ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/155.

⁴⁴ Müellifin burada kastettiği şartlar: 1. Kıyafetin avret yerlerini örtmesi 2. Yeterli genişlikte olması, dar olmaması 3. Şeffaf olmaması 4. İslâm dışı bir dinin sembolü olmamasıdır. Bk. Orhan Çeker, *Fetvalarım* (Konya: Damla Ofset, 2018), 173-175.

arkasındaki çivide asılı olur. Kadın sokağa çıkacağı zaman onu üstüne alır tepeden aşağı şöylece örter, içerden de eliyle tutar, dışarıda dolaşır, İşini bitirir, tekrar gelir, kapının arkasına asar. İşte cilbab odur. Bu cilbabın değişik yerlerde farklı uygulamaları vardır. Mesela şu Ladik'de dahi, ya da Kadınhanı'nda dahi cilbabın değişik şekillerini müşahade ediyoruz. Biraz daha ince, kareli kareli örülmüş bezden. Veya diyelim ki Erzurum'a vardığınız zaman bir başka şekline de rastlayabilirsiniz. Bursa'ya vardığınız zaman yerli bursalılarda bir başka şeklini, farklılığını görebiliyorsunuz."⁴⁵

Orhan Çeker'in sözlerine baktığımızda, anlatılan kıyafet tarzının Takî Osmânî'nin anlattığı hicâb anlayışına oldukça benzediği görülmektedir. Bu satırlarda; kadının ihtiyaç durumunda sokağa çıktığı ve bu esnada çok pratik bir şekilde cilbabını aldığı, yüzü açılmasını diye de bir eliyle örtüsünü içeriden tuttuğu anlaşılmaktadır. İktibas ettiğimiz satırlarda Çeker, yüzü örtmeyi İslâm'ın teşvik ettiği ama farz kılmadığı düşüncesindedir. Takî Osmânî ise bu şekilde bir örtünmenin ilâhî bir emir olduğu fakat bazı ihtiyaç durumlarında terkedilebileceği, yüzün açılabilmesi görüşündedir. Her iki görüşün ortak noktası, yüzü örtmeyi sâbit bir farîza olarak görmemesidir.

Yüzü örtme ile ilgili olarak atıf yapılabilecek ilginç örneklerden biri de Elmalılı tefsiridir. Cilbab âyetinin tefsirinde Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942), kadınların yüzü örtmesinin iki şekilde olduğunu belirtir. Birinci şekil, sadece tek bir gözü açıkta bırakarak yüzü örtmektir ki Elmalılı bu örtünme şekli hakkında "Bizler yetiştiğimiz zaman memleketlerimizde vâlidelerimizin tesettür tarzı bu idi." diyerek Antalya yöresindeki Türk kadınının kıyafeti hakkında bir şahitlikte bulunur.⁴⁶ Elmalılı'ya göre ikinci şekil ise yüzün büyük kısmını kapatıp iki gözü açık bırakmaktır ki bu örtünme şekli hakkında "Bin üç yüz onda İstanbul'a geldiğim zaman İstanbul hanımlarının bir peçe ilâve edilmek ve elde açık bir şemsiye bulunmak şartıyla tesettür tarzları da bu idi." der.⁴⁷

3.4. Üçüncü Derecedeki Tesettüre Bakış

Takî Osmânî'ye göre hicâbın üçüncü derecesi; kadının -fitneden güvende olmak şartıyla- ihtiyaç durumunda ellerini ve yüzünü açabilmesi, bunun dışında tüm bedenini kapatmasıdır. En-Nûr 24/31 âyet-i kerîmesinde geçen "Görünen kısımları müstesnâ, güzelliklerini ve süslerini teşhir etmesinler." mealindeki ifade, kadın tesettüründeki bu üçüncü dereceye delâlet etmektedir.⁴⁸

Âyetteki "ما ظهر منها / görünen kısımlar" ifadesinden neyin kastedildiği konusunda iki görüş vardır. İbn Abbas (ö. 68/687-88), İbn Ömer (ö. 73/693), Âişe (ö. 58/678), Dahhâk (ö. 105/723), Atâ' (ö. 114/732), İkrime (ö. 105/723), Said b. Cübeyr (ö. 94/713 [?]), Ebü's-şâ'sâ' (ö. 93/711-12) ve İbrahim en-Nehaî (ö. 96/714) gibi isimlerden nakledilen birinci görüşe göre ilgili ifadede maksat eller ve yüzdür. İbn Mesud'dan (ö. 32/652-53) nakledilen ikinci görüşe

⁴⁵ Çeker, *Fetvalarım*, 176.

⁴⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, thk. Asım Cüneyd Köksal-Murat Kaya (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2022), 4/588.

⁴⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/588.

⁴⁸ Osmânî, *Tekmilatu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/155.

göre ise bu ifadeden maksat üst örtüsü ve cilbabdır (الرداء والجلبات).⁴⁹ Birinci yorum esas alındığında, kadının ihtiyaç durumunda ellerini ve yüzünü açabileceği anlaşılmaktadır.⁵⁰ Müellif bu noktada mezkûr hükme delil olarak bazı hadisler zikreder.⁵¹

Zikredilen hadisler arasında Fazl b. Abbas (ö. 14/635 [?]) olayını ilginç bulmaktayız. Müellifin naklettiği rivayetlere göre, hac esnasında Resulullah *aleyhisselâm*'a genç bir kız bir şey sormaktadır. Bu esnada Hz. Peygamber'in yanında amcasının oğlu Fazl b. Abbas isimli genç bulunmaktadır. Fazl, soru soran genç hanımın güzelliğinden etkilenir ve ona doğru bakar. Bunu fark eden Resulullah *aleyhisselâm* Fazl'ın kafasını tutup başka yöne çevirerek bakmasını engeller.⁵² Bu durumla ilgili olarak Takî Osmânî şu yorumu yapmaktadır:

“Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* o kıza yüzünü örtmesini emretmedi. Çünkü o kız ihramlıydı, Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şiddetli izdihamın ortasında o kızı yüz örtmekle mükellef tuttuğu takdirde yere düşmek vb. sorunlar yaşanmasından korktu. Dolayısıyla kıza böyle bir emir vermedi. Bu durum; bedeninin geriye kalanı kapalı olan bir kadının ihtiyaç durumunda yüzünü açmasının câiz olduğuna delildir.”⁵³

Takî Osmânî fetva verme usulü ile ilgili kaleme aldığı eseri *Usûlü'l-iftâ*'da ihtiyaçların (الحاجة) fetvaya etki edip etmeyeceği meselesini işlerken, kadının yüzünü örtmesi konusuna temas eder. Yazar, ihtiyaçların ancak iki durumda fetvaya tesir edebileceğini ya da fetvada değişiklik sebebi olabileceğini söyledikten sonra ikinci durumun ne olduğunu şöyle belirtir:

“İkinci durum: Hükümün aslının Kitap ve Sünnet'te açıkça belirtilmiş değil muhtemel olması veya ihtihada açık bir mevzu olmasıdır. Böyle konularda ihtiyaç durumlarında mübahlık şıkkı tercih edilir:

Kadının yüzünü açması buna bir örnektir. Asıl olan bunun caiz olmamasıdır. Ancak bu asıl hüküm, açık olmayan ve farklı yorumlara müsait naslara dayanmaktadır. Bu nedenle konu, ihtihada açık hale gelmiş ve bazı fıkıh âlimleri buna cevaz vermiştir. Cevaz veren görüş, işin özünde daha zayıf (مرجوح) olsa da ihtiyaç durumlarında bu görüş tercih edilir. Bu sebeple Hanefî fıkıh âlimleri, kadının şahitlik yaparken ve hac sırasında yolda yürümesine engel olacak derecede aşırı kalabalık olduğunda yüzünü açmasının caiz olduğuna fetva vermişlerdir.”⁵⁴ Takî Osmânî, *Tekmile*'de tesettür meselesini işlediği kısmın sonunda konuyu şöyle özetler: “Sözün özü; Kur'ân-ı Kerîm'de kadına evinde karar kılması ve ihtiyaç durumu hâricinde dışarı çıkmaması emrolunmaktadır. Kadın eğer bir ihtiyaçtan dolayı dışarı çıkarsa, cilbab veya burka ile yüzünü örtmesi ve açmaması emredilmiştir. Evet, bu emrin iki istisnası vardır: **Birincisi:** İzdiham vb. sebeple yüzü örtmenin zarara sebep olması veya şahitliği eda etmek gibi yüzü açmaya ihtiyaç duyma hâli.

⁴⁹ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/155-156.

⁵⁰ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/156.

⁵¹ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/156.

⁵² Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/156.

⁵³ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/156.

⁵⁴ Muhammed Takî Osmânî, *Usûlü'l-iftâ' ve âdâbuh* (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1443), 317-318. Müellifin burada ihtiyaç kavramından maksadı ile ilgili bk. Osmânî, *Usûlü'l-iftâ'*, 314, 316-317.

İkincisi: İş güc esnasında kadının yüzünün kasıtsız olarak açılması.

Erkekler ise her iki durumda bakmamak ile emrolunmuşlardır. Allah Teâlâ en doğrusunu bilir.”⁵⁵

3.4.1. Erkeğin, Yabancı Kadının Yüzüne Bakması

Eller ve yüzün açılıp açılmayacağı ile ilgili olarak tesettürün üçüncü seviyesinden bahseden Osmânî, erkeğin bakışıyla ilgili fikhî hükmü de ele alır. Erkeğin yabancı bir kadına bakmasının câiz olup olmadığı ile ilgili muhtelif mezheplerin görüşlerini tetkik eder. Müellif öncelikle, eller ve yüze bakma konusunda tüm fakihlerin ittifak ettiği noktayı açıklar. Buna göre erkeğin bakmaktaki amacı kadının güzelliğinden lezzet almak ise yahut ilgili kadınla baş başa kalmaya götürecek bir fitne korkusu mevcutsa, böyle bir durumda kadının yüzüne ve ellerine bakmak haramdır. Bu konuda bir ihtilaf yoktur.⁵⁶

Yukarıdaki kaideyi net bir şekilde belirten Osmânî, bunun ardından normal şartlar altında bakmanın hükmünü inceler. Ortada bir fitne tehlikesi yoksa ve erkeğin bakmaktaki gayesi lezzet almak değilse, bu durumda eller ve yüze bakmak câiz midir? Bu sorunun cevabı hakkında mezhepler farklı görüşler belirtmiştir. Hanefî ve Mâlikî mezhebi bu bakışı câiz görür. Birçok şâfiî ve bazı hanbelîler de aynı görüştedir. Mamafih Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde tercih edilen görüş, bu bakışın câiz olmadığı yönündedir.⁵⁷ Osmânî söz konusu mezheplerden konuyla ilgili nakiller yaparak bilgiler verir.⁵⁸

Takî Osmânî Hanefî mezhebinin bakmaya cevaz vermesiyle ilgili olarak bir ikaz yapmayı ihmal etmez. Buna göre; Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde kadının yüzüne bakma izni yukarıda saydığımız şartlar (şehvet kastı ve fitne korkusu bulunmamak) ile sınırlandırılmıştır. Fakat toplumsal hayatın bozulması ve yaşanan ahlaki tefessüh sebebiyle bu şartlara dikkat eden pek kimse kalmaz hâle gelmiştir. Bu sebeple geç dönem hanefî fakihleri, yabancı kadının yüzüne ve ellerine bakmaya cevaz vermemektedir. Bu bağlamda Alâüddîn el-Haskefî (ö. 1088/1677), Muhammed b. Abdullah et-Timurtaş'ın (ö. 1006/1598) *Tenvîru'l-ebşâr*'ını şerh ederken “Kadının yüzüne bakmanın helal olması şehvet bulunmaması şartına bağlıdır. Şehvet var ise bu bakış haramdır. Mamafih bu hüküm, onların zamanı için geçerliydi. Bizim zamanımızda ise kişi, genç kadına bakmaktan menedilmiştir.” demektedir, fakat hüküm veren yargıç yahut şahitlik eden şahit gibi bir ihtiyaçtan dolayı kadına bakanların durumlarını bu hükümden istisna tutmaktadır.⁵⁹

⁵⁵ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/159.

⁵⁶ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/156.

⁵⁷ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/156.

⁵⁸ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/157-158.

⁵⁹ Osmânî, *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim*, 1427, 4/158. Krş. Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr şerhi tenvîri'l-ebşâr*, thk. Muhammed Yahya İsmail - Mühenned Yahya İsmail (İstanbul: İrşad Yayınevi, 1446), 16/198-199; Fetva Meclisi, “Namahrem bir kadının yüzüne bakmak haram mıdır?” (Erişim 05 Mayıs 2025).

4. Değerlendirme

Muhammed Takî Osmânî üç tabakalı bir hicâb anlayışını savunmaktadır. İlk bakışta birbirine zıt gibi görünen hicâb anlayışlarının aslında farklı durumlarda geçerli olacak şekilde kabul edildiği görülmektedir. Örtü âyetleri üzerine tefekkür ederken Osmânî'nin bu yorumunu göz önünde bulundurmak, düşünce zenginliğimiz açısından faydalı olacaktır. 21. asrın dünya çapında itibar gören fakihlerinden biri olarak Takî Osmânî'nin tesettür âyetlerini nasıl yorumladığını bilmek kanaatimizce bir ihtiyaçtır.

Osmânî'nin mevzubahis tesettür görüşünün şer'î açıdan ne ölçüde isabetli olduğu, âyetleri bu şekilde yorumlamanın usûlî açıdan ne kadar doğru olacağı sorusuna bu çalışmamızda cevap vermemiz mümkün değildir. Zira bu konuyu dört başı mamur bir şekilde tetkik etmek için yeni bir makale hatta kitap telifi gerekebilecektir. Böyle bir inceleme kaleme almak için gereken ilmî altyapı ise ayrı bir meseledir. Her hâlükârda makalemiz, söz konusu tesettür görüşüne olumlu-olumsuz yorum getirmeden önce bu görüşü anlamaya odaklanmaktadır.

Bahis konusu tesettür anlayışı incelendiğinde, birbirine yabancı olan kadınlarla erkeklerin aynı ortamlarda bulunmasını sınırlayıcı bir bakış açısı görülmektedir. Elbette günlük hayatın tabiî akışı içinde insanlar karşı cinsle muhatap olacak, cinslerin farklı gezegenlerde yaşaması savunulmayacaktır. Hayatın normal akışı içinde zaruri olarak kadınlarla erkeklerin aynı kamusal alanda bulunmasını müellif de normal görmektedir. Fakat bir modern çağ fakihi olarak Osmânî'nin, kadını kamusal alana çıkarmak için özel çaba sarf eden algı yönetimi politikalarını yanlış bulduğu görülmektedir. Müellife göre; Kur'ân'ın ortaya koyduğu toplumsal rol dağılımında kadın evinde karar kılmalı, ömrünü dışarıda geçirmemelidir.

Osmânî'ye göre kadınların doğal ihtiyaçları için evden çıkmaları câizdir. Fakat bu durumda bile mümkünse elleri ve yüzleri dâhil tüm bedenlerini örten cilbab kıyafetleri giyeceklerdir. Bu tür kıyafetleri giymelerini engelleyen bazı ihtiyaç durumları varsa, bu durumda da hiç değilse el-yüz dışında tüm bedenlerini örteceklerdir. Her hâlükârda Osmânî'nin nazarında kadının erkeklere karşı mümkün olan en üst perdede tesettüre sahip olması, dişiliğinin değil kişiliğinin toplum hayatına yansması esas olmaktadır.

Osmânî'ye ait bu yorumların Hint alt kıtasındaki kültürel değerlerden kaynaklandığı, yerel kültürden etkilenerek oluştuğu tarzında bir değerlendirme kanaatimizce hatalı olacaktır. Tefsir faaliyeti esnasında âlimlerin kendi kültürlerinden bir ölçüde etkilenmeleri beklenen bir durum olup beşer olmanın tabiî neticesidir. Fakat Osmânî'nin bu yorumlarını coğrafi faktörlere bağlamak aceleci bir yaklaşım olabilir. Hint alt kıtası; Ehl-i Sünnet anlayışın önemli bir beşiği olduğu gibi İngiliz etkisinde batıcı, modernist, diyalog yanlısı tavırların da beşiğidir. Bu da meselenin coğrafya meselesi olmadığını gösteren bir vâkıdır. Osmânî, tesettür âyetlerini yorumlarken bir tercih yapmıştır ve ortada salt coğrafi bir etkilenme olduğunu söylemek yanlış olacaktır.

Yukarıdaki başlıklarda görüldüğü üzere, evden çıkıldığında kadının yüzünü ve ellerini örtmesini Osmânî zaruri bir gereklilik olarak görmektedir. Fakat ortada yüzü açmayı

gerektirecek türden bir ihtiyaç durumu hâsıl olursa hüküm değişmekte, yüzün açılması mümkün hâle gelmektedir. İşte bu noktada, yüz örtüleceği zaman ne ile örtüleceği hususunda müellifin teferruatlı bir yorumu yoktur. Pratik hayatta yüzü örtmek için çarşaf, poşu, peçe, burka, yaşmak ve ehram gibi elbiseler kullanılabilir. Bu noktada, yüzü örten elbisenin kadının güzelliğini artırıcı değil gizleyici özellikte olmasına özen göstermek isabetli olacaktır. Bazı ortamlarda yüzü örtmek kadını gözlerden koruyan bir fiil olurken başka bazı ortamlarda daha fazla gözleri üzerine çekmeye sebep olabilir. Muhtelif sebeplerden ötürü yüzü örtmenin fayda/zarar dengesi kişiden kişiye değişebilir. Her hâlükârda yüzü örtmeyi kat'i ve değişmez bir farz olarak değil, İslâm'ın ortaya koyduğu fakat bazı olağanüstü şartlarda terki mümkün olan güzel bir amel olarak görmek daha isabetli görünmektedir.⁶⁰

Osmânî'nin üç dereceli hicâb anlayışını incelerken karşımıza çıkan bir zorluk, ihtiyaç mefhumunun yeteri kadar açıklanmamış olmasıdır. Çalışmamıza konu olan *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim* neticede bir ilmihal yahut fıkıh kitabı değildir. Muhtemelen bu sebeple müellif, kadının evden çıkmasını yahut yüzünü açmasını mümkün kılan ihtiyaç durumlarına dört başı mamur bir tarif getirmemiştir. Makalemizin "Birinci Derecedeki Tesettüre Bakış" başlığındaki fetvalar ile "Üçüncü Derecedeki Tesettüre Bakış" başlığındaki Fazl b. Abbas hadisi üzerinden bir ihtiyaç kıstası oluşturulmaya çalışılabilir. Fakat her hâlükârda müellifin ihtiyaçtan kastını daha doğru anlamak için bizzat kendisi ile irtibata geçmek faydalı olacaktır.

Takî Osmânî'nin yorumlarında gördüğümüz müspet bir özellik, tesettürü elbiseden ibaret görmemesidir. Birinci seviyedeki tesettür yorumundan anlıyoruz ki o; erkeklerle kadınların lüzumsuz bir şekilde bir arada zaman geçirmelerine, cinsler arasında sınırların önemsenmediği şekilde aynı ortamda bulunma durumlarına karşıdır. İhtilâtı (kadınlarla erkeklerin aynı ortamda bulunmasını) ihtiyaç durumlarında ve belli sınırlar dâhilinde tutma yanlısıdır. Bu açıdan baktığımızda, karşı cinse karşı laubali ve gereksiz muhabbetlere girilen bir ortamda insanların tam tesettürlü kıyafetler giymiş olması tek başına yeterli olmayacaktır. Tesettüre uygun kıyafetler giymek elbette bir farzdır ve önemlidir. Fakat konuşma ve aynı ortamı paylaşma hususunda laubali davranışları engellemek de –özellikle günümüzde- önemli bir sosyo-psikolojik ihtiyaçtır.

İnsanların kendi eş ve çocukları ile doğru düzgün vakit geçiremezken saatlerin trafikte aktığı, öte yandan hem kadının hem erkeğin işyerlerinde yabancı karşı cinsle her gün saatlerce beraber bulunduğu, beraber gülüp beraber ağladıkları bir toplum düzeninde âile müessesesinin ayakta durması imkânsızdır. Âile sağlamlığının bina sağlamlığından bile daha önemli olduğu gerçeği, ihtilât sorununun sosyal ve psikolojik sonuçları üzerinde nitelikli çalışmalar yapma ihtiyacını gündeme getirmektedir.

⁶⁰ Krş. Çeker, *Fetvalarım*, 176; Youtube, "74-Ve Karne Fi Büyütikünne (4) - Nureddin Yıldız - Sosyal Doku Vakfı" (12 Eylül 2013); Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/586-589; Fetva Meclisi, "Peçe farz mıdır?" (Erişim 04 Mayıs 2025).

SONUÇ

Osmani'ye göre ilgili naslar üç farklı tesettür derecesini ortaya koymaktadır ve bu üç derecenin hiçbirisi nesh edilmiş değildir. Farklı durumlarda uygulanmak üzere her üç tesettür derecesi de geçerlidir. El-Ahzâb 33/33 ve 53 âyetlerine istinaden Osmânî; kadınların ev (ve ev benzeri hevdeç türünden) ortamlarda bulunmaları gerektiğini, bu ortamlardan çıkarak yabancı erkeklerle ihtilat içine girmemeleri gerektiğini düşünmektedir. Fakat doğal ihtiyaç durumlarında evlerinden çıkmaları câiz olup buna izin verilmiştir. Bir ihtiyaç için evden çıkan kadın, tesettür olarak cilbab giyecektir.

El-Ahzâb 33/59 ve en-Nûr 24/60 âyetlerinden yola çıkan Osmânî, cilbab kavramını tarif ederken tüm bedeni ve elleri-yüzü örten örtü olarak tanıtmaktadır. Yabancı erkeklerin yanına çıkan kadının cilbaba örtünmesini zaruri gören Osmânî bununla beraber cilbabı engelleyecek bazı ihtiyaç ve meşakkat hâllerinde eller ve yüzün açılmasının câiz olacağı görüşündedir. Bu tarz durumlarda kadın, yüzü ve elleri hâriç tüm bedenini örtecektir. Çalışmamızda Osmânî'nin bu tesettür anlayışının farklı nasları bütüncül okumaya yönelik bir tefekkürün sonucu olduğu ve ilmî açıdan ciddiyetle incelenip değerlendirilmesinin faydalı olacağı kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Batha, Muhammad Ziyad. "Preface". *Approaching the Qur'anic Sciences*. 1-4. Londra: Turath Publishing, 2023.
- Bingöl, Abdurrahim. *Muhammed Takî Osmânî ve Fıkıhçılığı*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çeker, Orhan. *Fetvalarım*. Konya: Damla Ofset, 3. Basım, 2018.
- Çetin, İsmail. *Teklîfî Hükümler: Helal, Haram, Mekruh, Alış-Veriş, Siyaset, Hudud, Ahkam, Cihad, Hukuk ve İktisad'da Ölçüler*. Isparta: Dilara Yayınları, 2. Basım, 2010.
- Çıkkılı, Deniz. "Kadîm Halkanın Muasır Kulpu: Eşrefiyye". *Eşrefiyye Sohbetleri*. 21-67. İstanbul: Rihle Kitap, 1. Basım, 2021.
- Davudoğlu, Ahmed. *Sahîh-i Müslim Tercümesi ve Şerhi*. 12 Cilt. İstanbul: Rihle Kitap, 1. Basım, 2017.
- Demirci, Hayri. "Ders'i Tirmizî'nin Sahibi Hakkında". *Tirmizî Dersleri Mukaddime*. 21-26. İstanbul: Dâru'l-kütübî'l-arabiyye, 2024.
- Fetva Meclisi. "Namahrem bir kadının yüzüne bakmak haram mıdır?" Erişim 05 Mayıs 2025. <https://fetvameclisi.com/fetva/namahrem-bir-kadinin-yuzune-bakmak-haram-midir>
- Fetva Meclisi. "Peçe farz mıdır?" Erişim 04 Mayıs 2025. <https://fetvameclisi.com/fetva/pece-farz-midir>
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddû'l-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr şerhi tenvîri'l-ebsâr*. thk. Muhammed Yahya İsmail - Mühenned Yahya İsmail. 21 Cilt. İstanbul: İrşad Yayınevi, 1. Basım, 1446.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed. *Sahîhu İbn Hibbân el-Müsnedü's-sahîh ale't-tekasîmi ve'l-envâ'*. thk. Mehmet Ali Sönmez - Halis Aydemir. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1. Basım, 1433.
- https://files.turath.io/pdf/archive/tqsmnw=_02_125032.pdf#pdfjs.action=download

- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk. *Sahîhu İbn Huzeyme*. thk. Muhammed Mustafa A'zamî. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebû'l-İslâmî, 1400.
- Kevserî, Muhammed b. Âdem. *Two Weeks in Pakistan*. Leicester: Darul Iftaa Institute, 1. Basım, 2021.
- Kevserî, Muhammed Zâhid. *Makâlâtü'l-Kevserî I*. çev. Ebubekir Sifil. İstanbul: Rihle Kitap, 2. Basım, 2015.
- Mufti Muhammad Taki Usmani. "Profile". *Mufti Muhammad Taqi Usmani*. Erişim 26 Nisan 2025. <https://muftitaqiusmani.com/en/profile/>
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Yasir Hasan vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle nâşirûn, 2. Basım, 1445.
- Osmânî, Muhammed Şefî'. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. 5 Cilt. Karaçi: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, 3. Basım, 1418.
- Osmânî, Muhammed Takî. *Buhûs fî kadâyâ fıkhiyye muâsıra*. 2 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 5. Basım, 1444.
- Osmânî, Muhammed Takî. *Contemporary Fatawa*. Karaçi: Mektebetü Meârifu'l-Kur'ân, 2023. https://muftitaqiusmani.com/wp-content/uploads/en-books/Contemporary_Fatawa.pdf
- Osmânî, Muhammed Takî. *Makâlâtü'l-Osmânî*. 2 Cilt. Karaçi: Mektebetü Meârifu'l-Kur'ân, 1436.
- Osmânî, Muhammed Takî. *Tekmiletu Fethi'l-Mülhim bişerhi Sahîhi'l-İmâmi Müslim*. 6 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1. Basım, 1427.
- Osmânî, Muhammed Takî. *Tirmizî Dersleri Mukaddime*. çev. Hayri Demirci. thk. Reşid Eşref - Ebubekir İhsan. İstanbul: Dâru'l-kütübî'l-arabiyye, 2024.
- Osmânî, Muhammed Takî. *Usûlü'l-iftâ' ve âdâbuh*. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 3. Basım, 1443.
- Osmânî, Şebbîr Ahmed. *Fethu'l-Mülhim bişerhi Sahîhi'l-İmâmi Müslim*. 6 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1. Basım, 1427.
- Schleifer, S Abdallah (ed.). *The Muslim 500 The World's 500 Most Influential Muslims 2025*. Amman: The Royal Islamic Strategic Studies Centre, 2025.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. thk. Asım Cüneyd Köksal - Murat Kaya. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. Basım, 2022.
- Yıldız, Nureddin. *Hanımlar İçin İnciler Hanım Muhtevalı Hadisi Şerifler*. İstanbul: Tahlil Yayınları, 14. Basım, 1445.
- Youtube. "74-Ve Karne Fi Büyütikünne (4) - Nureddin Yıldız - Sosyal Doku Vakfı". 12 Eylül 2013. Erişim 04 Mayıs 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=EHxRmWExUak>